

ВІДГУК
офіційного опонента
кандидата юридичних наук, доцента
Сокальської Олени Володимирівни
на дисертацію Шуліки Вікторії Ігорівни
на тему:
«Організаційно-правові засади функціонування пенітенціарної
системи Великої Британії (II пол. XX – поч. XXI ст.)»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі
знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми дослідження зумовлена необхідністю адаптації національного правового поля до сучасних викликів у сфері кримінально-виконавчої політики з урахуванням зарубіжної практики. Велика Британія традиційно, ще з кінця XVIII ст., була взірцем й орієнтиром для інших держав щодо реформи установ виконання покарань. В умовах переосмислення постмодерної пенальності її досвід, зокрема й історичний, для України видається не менш цінним. Саме у період, до якого звертається авторка, питання безпеки і правопорядку стали ключовою проблемою демократичних держав, предметом виборчих дебатів і, нерідко, інструментом маніпуляції різних політичних партій. Лібералізм кримінальної політики змінювався каральним популізмом на тлі економічних, соціальних та інших викликів.

Дисертаційне дослідження Шуліки Вікторії Ігорівни характеризується високим рівнем актуальності, що обумовлено як загальнодержавною потребою модернізації системи виконання покарань, так і тенденцією до впровадження новаторського досвіду у сфері пенітенціарного адміністрування. З огляду на пошук ефективних підходів ресоціалізації осіб, позбавлених волі, аналіз британської моделі є своєчасним та виправданим. Її системна компаративна оцінка дозволяє

обґрунтовано виокремити структурно-правові параметри, які можуть бути релевантними у вітчизняному контексті.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана в рамках наукової теми юридичного факультету Волинського національного університету імені Лесі Українки, що свідчить про інтеграцію дослідження у загальнодержавну стратегію сталого розвитку та правової трансформації.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, що містяться в дисертації. Дослідження В. І. Шуліки ґрунтується на широкій історіографічній та джерельній базі (170 позицій). Висновки та рекомендації є обґрунтованими, логічними, відповідають поставленим завданням. Дисертантка в процесі наукової розвідки зверталась до напрацювань вітчизняних науковців, зокрема В. М. Трубникова, М. І. Хавронюка, С. В. Царюка, В. П. Шупілова, Д. В. Ягунова, О. Н. Ярмиша, С. С. Яценка, М. М. Яцишина, та британських, американських дослідників, серед яких Девід Гарленд (David Garland), Шон Макконвіл (Sean McConville), Кевін Альбертсон (Kevin Albertson), Джеймс Бонта (James Bonta), Майкл Кавадіно (Michael Cavadino), Джеймс Дігнана (James Dignan), Керол Хеддерман (Carol Hedderman), Клер Стюарт (Claire Stewart), Кріс Фокс (Chris Fox), Тоні Уорд (Tony Ward), Кевін Вонг (Kevin Wong) та ін.

Авторка вдало сформулювала об'єкт, предмет, мету й хронологічні межі дослідження. У процесі дослідження застосовано різноманітний методологічний інструментарій. Зміст роботи засвідчує системне осмислення процесів еволюції організаційно-правових засад функціонування в'язничної системи Великої Британії. Увага дослідниці зосереджена на аналізі нормативного забезпечення, функціональних механізмах діяльності установ виконання покарань, соціально-правовому

статусі засуджених, а також впливі зовнішніх факторів, зокрема пандемії COVID-19.

Дисертаційна робота В. І. Шуліки складається з анотації, вступу, трьох розділів, що включають десять підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків.

У першому розділі представлено аналіз історіографії та джерельної бази, яка охоплює нормативні акти, доктринальні праці, аналітичні звіти урядових і недержавних інституцій. Запропонована класифікація джерел за трьома критеріями – нормативним, догматичним та інституційним. Також авторка виокремила принципи функціонування британської пенітенціарної системи, зокрема реабілітації, пропорційності, індивідуалізації та відповідальності.

Другий розділ присвячено основним етапам розвитку британської пенітенціарної системи. Аргументовано доведено, що ця система ґрунтується на поліцентричному правовому полі: актах кримінального, процесуального, адміністративного характеру, а також судових прецедентах. Важливою є ідентифікація різновидів установ виконання покарань за формою власності та управління, що включає як державні, так і приватні організації. Дисертантка проаналізувала демографічні показники контингенту ув'язнених упродовж 1975–2004 рр. та широкий масив статистичних даних в'язничного населення початку ХХІ ст., умови утримання, порядок виконання покарань у різних регіонах Великої Британії, їх зміну в умовах пандемії. Окремо визначено особливості виконання покарань щодо військових злочинців після Другої світової війни.

У третьому розділі дослідження розглянуто соціально-правові механізми впливу на пенітенціарну систему Великої Британії, морально-етичні основи її функціонування, трансформацію пенальної політики та пенітенціарної системи у кінці ХХ ст. – на початку ХХІ ст., а також

проведено порівняльно-правовий аналіз в'язничних систем Великої Британії та України.

У висновках дисертанткою викладено найбільш вагомі результати та пропозиції щодо подальшого реформування пенітенціарної системи України, зокрема у частині розроблення нової нормативної бази, адаптованої до міжнародних стандартів. Положення, що виносяться на захист, можна вважати належним чином обґрунтованими, достовірними, логічними та послідовними.

Дисертаційне дослідження виконано на достатньо високому рівні й оформлене відповідно до встановлених вимог. Робота відрізняється смисловою завершеністю, цілісністю та єдністю змісту.

Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Дисертанткою вперше в українській історіографії комплексно розглянуто організаційно-правові засади функціонування пенітенціарної системи Великої Британії у другій половині XX ст. – на початку XXI ст.: сформульовано визначення організаційно-правових засад функціонування пенітенціарної системи Великобританії; проаналізовано основні аспекти її правового регулювання у досліджуваний період; визначено особливості структури органів та установ виконання покарань та режиму утримання засуджених, вплив на нього пандемії COVID-19; розкрито зміст наукових підходів соціальної філософії щодо розуміння ролі та призначення пенітенціарної системи; окреслено реформаторські кроки британського уряду, що сприяли розв'язанню проблеми оперативного навантаження на офіцерський та службовий персонал в'язниць, а також усуненню структурних недоліків, які гальмували інновації. Порівняльний аналіз пенітенціарних систем Великої Британії та України дозволив виокремити їхні спільні риси та відмінності, а також дійти висновку про пріоритетність кодифікаційних актів щодо нормативного регулювання

сфери відбування покарання у виді позбавлення волі. У роботі обґрунтовано, що ефективне функціонування пенітенціарної системи можливе лише за умов нормативної інтеграції міжнародних стандартів прав людини, системного підходу до управління й дотримання принципів індивідуалізації покарання, гуманізму та правової визначеності.

Повнота викладу одержаних результатів в опублікованих працях. Результати дослідження В. І. Шуліки пройшли апробацію на науково-практичних конференціях та міжнародних форумах. Основні положення дисертаційного дослідження викладено у 10 наукових публікаціях, до яких належать: чотири одноосібні статті у вітчизняних наукових журналах, віднесених до категорії «Б», одна публікація у співавторстві із науковим керівником у журналі, проіндексованому у науково-метричній базі Scopus, тези у п'яти збірниках міжнародних науково-практичних конференцій, що свідчить про системність, послідовність та академічну доброчесність дослідниці. Анотація дисертації повно та послідовно висвітлює основні положення та структуру роботи.

Результати дисертації мають теоретичне та практичне значення і можуть бути використані: у подальших дослідженнях зарубіжних пенітенціарних систем; в освітньому процесі при викладанні дисциплін «Історія держави і права зарубіжних країн», «Історія пенітенціарних систем», «Порівняльне правознавство», «Теорія пенітенціарії», «Порівняльне кримінально-виконавче право» та підвищенні кваліфікації працівників органів та установ Державної кримінально-виконавчої служби України; при підготовці навчальних посібників та підручників; у правотворчому процесі щодо удосконалення правового регулювання сфери відбування покарань та адаптації його до міжнародних стандартів.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження підготовлене В. І. Шулікою особисто, відображає авторський підхід, висновки сформульовані за результатами самостійного вивчення означеної проблематики.

Відсутність порушень академічної доброчесності. У дисертації й публікаціях В. І. Шуліки не виявлено порушень академічної доброчесності.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації. Не дивлячись на значущість отриманих дисертанткою результатів, окремі положення видаються дискусійними або ж вимагають додаткових пояснень:

1. У більшості зарубіжних країн, зокрема й у Великій Британії, для позначення сукупності установ виконання покарань та процедурних аспектів реалізації покарання у виді позбавлення волі використовується термін «в'язнична система» (*prison system*), тоді як авторка послідовно уживає словосполучення «пенітенціарна система» (по тексту ще й «пенітенціарія»), що, на нашу думку, потребує додаткового обґрунтування.

2. Одним із завдань дисертантка окреслила: «визначити існуючу джерельну базу і методологічний інструментарій дослідження пенітенціарної системи Великої Британії» (с. 23), тоді як у наукових результатах йдеться про удосконалення методологічного інструментарію (що, очевидно, не вимагається від здобувачів ступеня доктора філософії), але у роботі не зазначено, які саме інноваційні методи дослідження організаційно-правових засад функціонування пенітенціарної системи Великої Британії запропоновано авторкою.

3. Мета і завдання дослідження зосереджені навколо проблематики функціонування пенітенціарної системи Великої Британії у другій половині XX ст. – на початку XXI ст., об'єктом, відповідно,

визначено пенітенціарну систему Великої Британії у цей період. Однак, серед нормативної основи дисертації вказано, з поміж іншого, Кримінальний Кодекс України, Кримінально-виконавчий кодекс України.

4. Компаративний аналіз в'язничної системи Великої Британії та України, таким чином, лежить не лише за межами об'єкта, мети й завдань дослідження, але й видається, як зазначав відомий дослідник історії в'язниць Норберт Фінцш (Norbert Finzsch), порівнянням «яблук з апельсинами». Тому необґрунтованими вважаємо висновки про доцільність прийняття у Великій Британії кодифікованого акту. Вітчизняні фахівці у галузі кримінально-виконавчого права, зокрема М. С. Пузирьов, неодноразово наголошували на досконалості українського кримінально-виконавчого законодавства порівняно з Англією й Уельсом. Але завдання історико-правових досліджень як раз і полягає у тому, щоб розкрити еволюцію в'язничних (пенітенціарних) систем зарубіжних країн, їхні особливості в межах відмінних від України правових систем.

5. З огляду на триваючу реформу вітчизняної пенітенціарної системи й корисність у цьому аспекті зарубіжного досвіду, було б доцільно більш детально проаналізувати: а) принципи державно-приватного партнерства у сфері виконання покарань у Великій Британії та нагляд за діяльністю установ виконання покарань, управління якими здійснюють приватні компанії; б) статус «міністра в'язниць» (*the Prisons Minister*) як вищого посадовця міністерства юстиції Уряду Його Величності; в) процес формування та структуру в'язничного права (*prison law*) Великої Британії.

Зазначимо, що сформульовані зауваження зумовлені складністю розробленої проблематики, мають суб'єктивний характер і слугують предметним полем для окремої наукової дискусії. Відповідно, вони не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження,

стосуються спірних питань та, в цілому, не применшують науковий рівень і практичну значущість дисертації.

Загальна оцінка дисертації та її відповідність встановленим вимогам. Аналіз дисертації Шуліки Вікторії Ігорівни на тему «Організаційно-правові засади функціонування пенітенціарної системи Великої Британії (II пол. XX – поч. XXI ст.)» засвідчує, що це самостійне завершене, науково обґрунтоване дослідження, яке відповідає спеціальності 081 «Право», вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, та Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затверджених Постановою Кабінету Міністрів України від 19 травня 2023 р. № 50, а її автор – **Шуліка Вікторія Ігорівна** заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

кандидат юридичних наук, доцент,
старший науковий співробітник відділу
історико-правових досліджень
Інституту держави і права
імені В. М. Корецького НАН України

О. В. СОКАЛЬСЬКА

